

BÀN VỀ ĐỐI TƯỢNG CỦA QUYỀN HƯỞNG DỤNG THEO PHÁP LUẬT DÂN SỰ VIỆT NAM

● TRẦN THỊ CẨM NHUNG

TÓM TẮT:

Trong phạm vi bài viết này, tác giả phân tích về các vấn đề lý luận cũng như làm rõ các vấn đề pháp lý về đối tượng của quyền hưởng dụng, từ đó chỉ ra các bất cập và giải pháp hoàn thiện quy chế thực thi quyền trên các đối tượng của quyền hưởng dụng theo pháp luật dân sự Việt Nam.

Từ khóa: quyền hưởng dụng, tài sản, pháp luật dân sự.

1. Tổng quan về đối tượng của quyền hưởng dụng

Đối tượng của quyền hưởng dụng là cái mà các bên tác động tới nó trong quá trình thực hiện quyền hưởng dụng. Thực chất, nội dung mà các bên tác động đến trong mối quan hệ hưởng dụng chính là tài sản. Điều này từng được thể hiện thông qua Điều 265 của Dự thảo Bộ luật Dân sự (sau đây gọi tắt là BLDS) lần thứ 5 ngày 08/6/2015 về đối tượng của quyền hưởng dụng như sau: “Đối tượng của quyền hưởng dụng có thể là tất cả tài sản”, ở đây Dự thảo BLDS lần 5 chỉ rõ đối tượng của quyền hưởng dụng chính là tất cả các loại tài sản. Tuy nhiên, không biết vì lý do gì quy định này không được ghi nhận trong BLDS hiện hành, có thể do các nhà làm luật còn e dè trong việc xác định đối tượng quyền hưởng dụng bao gồm tất cả các loại tài sản vì có thể xuất hiện một loại tài sản nào đó không thể áp dụng quyền hưởng dụng dẫn đến

thiếu tính chính xác của Điều luật. Còn nếu sử dụng phương pháp liệt kê trong trường hợp này có thể dẫn đến việc thiếu sót những tài sản có thể hưởng dụng được bởi quan hệ pháp luật dân sự là một quan hệ đa dạng và phụ thuộc nhiều vào thỏa thuận của các chủ thể trong xã hội. Dù vậy, đây là một sự khiếm khuyết của BLDS 2015, vì nó sẽ gây tranh cãi về việc liệu các vật tiêu hao, các hàng hóa động sản trong kinh doanh,... thì có được dùng làm đối tượng của quyền hưởng dụng hay không và nếu có việc hưởng dụng trên từng loại có khác nhau hay không.

Khác với BLDS của nước ta, BLDS Pháp năm 1804 lại quy định rõ quyền hưởng dụng có thể được xác lập trên động sản hoặc bất động sản¹. BLDS Pháp còn quy định về việc hưởng dụng thu lợi với vật tiêu hao và vật không tiêu hao². Song song đó, Bộ Dân luật Bắc 1931 và Bộ Dân luật Trung (Hoàng Việt Hộ luật năm 1936 - 1939)

cũng có quy định về các trường hợp quyền hưởng dụng có đối tượng là vật tiêu hao khác với vật không tiêu hao³.

Nhìn chung, khi đề cập đến đối tượng của quyền hưởng dụng chính là đề cập đến tài sản được hưởng dụng, do đó, tác giả cũng xin trình bày sơ lược về 2 nội dung là quyền hưởng dụng và tài sản để làm rõ hơn về đối tượng của quyền hưởng dụng..

Quyền hưởng dụng được quy định ghi nhận tại Điều 257 BLDS 2015 như sau: “Quyền hưởng dụng là quyền của chủ thể được khai thác công dụng và hưởng hoa lợi, lợi tức đối với tài sản thuộc quyền sở hữu của chủ thể khác trong một thời hạn nhất định”. Như vậy, xét về bản chất, quyền hưởng dụng là một phần quyền được chiết tách ra từ nội dung của quyền sở hữu của chủ sở hữu. Theo đó, người có quyền hưởng dụng là một người khác. Khi người này có quyền hưởng dụng thì quyền sở hữu của chủ sở hữu bị thu hẹp, nên lúc này quyền sở hữu đó sẽ bị hạn chế, còn gọi là “quyền hư hữu”; chủ sở hữu bị giảm thiểu quyền sở hữu sẽ được gọi là “hư chủ” (là chủ sở hữu không đầy đủ và không có thực quyền về mặt kinh tế đối với tài sản). Lúc này, chủ sở hữu chỉ còn mỗi quyền định đoạt và không có thực quyền chiếm hữu, khai thác tài sản. Ngay cả việc định đoạt cũng bị hạn chế, nếu có định đoạt cũng chỉ nhận được một giá trị không đầy đủ và sau khi định đoạt người được nhận quyền sở hữu cũng phải tiếp tục duy trì quyền hưởng dụng hiện hữu.

Nghiên cứu về khái niệm tài sản, không thể không tìm hiểu về khái niệm này từ các học giả thời La Mã cổ đại. Theo luật La Mã, tài sản bao gồm các vật và quyền tài sản. Vật là những đối tượng hữu hình đơn lẻ, phân biệt được, có tính độc lập mà con người có thể cầm nắm, khai thác lợi ích kinh tế và có giá trị vật chất. Các nước theo hệ thống luật Civil Law như Pháp, Nhật Bản, Quebec (Canada) đều không có định nghĩa về tài sản trong các BLDS mà chỉ quy định về tài sản thông qua việc phân loại chúng. Để nhận diện về tài sản, nhất thiết phải chỉ ra được các đặc điểm

pháp lý của chúng. Trên cơ sở tìm hiểu các quy định của pháp luật dân sự truyền thống và hiện đại, tác giả cho rằng, tài sản có những đặc điểm pháp lý cơ bản sau:

Thứ nhất, tài sản là những đối tượng con người có thể sở hữu được. Nếu tài sản là vật hữu hình, con người có thể nắm giữ hoặc chiếm giữ được thông qua các giác quan tiếp xúc; nếu tài sản là vật vô hình, con người phải có cách thức để quản lý và kiểm soát sự tồn tại của chúng.

Thứ hai, tài sản phải mang lại những lợi ích nhất định cho con người, có giá trị và trị giá được thành tiền. Ở đây, cần có sự phân biệt giữa yếu tố giá trị và trị giá được thành tiền của tài sản. Tài sản có giá trị được hiểu là tài sản đó có ý nghĩa về mặt tinh thần hay có giá trị sử dụng cụ thể nào đó với mỗi chủ thể khác nhau.

Tóm lại, đối tượng của quyền hưởng dụng là những tài sản thuộc quyền sở hữu của người khác nhưng người hưởng dụng được quyền khai thác công dụng và hưởng hoa lợi, lợi tức trên tài sản đó.

2. Quy chế pháp lý đối với đối tượng của quyền hưởng dụng

Trong quá trình dự thảo BLDS năm 2015, các nhà làm luật đã từng đề cập đến đối tượng của quyền hưởng dụng bao gồm bất động sản và động sản là vật trong bản dự thảo lần thứ hai và thứ ba. Sau đó, đến lần thứ tư, thứ năm, dự thảo lại quy định quyền hưởng dụng có thể áp dụng lên tất cả các loại tài sản và cho đến khi BLDS năm 2015 ra đời không tồn tại quy định riêng biệt về đối tượng hưởng dụng. Tuy nhiên, trong các quy định khác liên quan đến quyền hưởng dụng có đề cập đến cụm từ “tài sản”. Nếu theo quy định này có thể hiểu bất kỳ loại tài sản nào kể cả bất động sản hay động sản đều có thể trở thành đối tượng của quyền hưởng dụng. Dựa trên quy định pháp luật về quyền hưởng dụng, ta có thể hiểu quyền hưởng dụng có thể áp dụng trên tất cả các loại tài sản, bao gồm cả động sản và bất động sản; vật, quyền hưởng cổ tức phát sinh từ cổ phiếu hoặc phần vốn góp trong hoạt động

kinh doanh, quyền hưởng tiền từ việc sử dụng tác phẩm, sử dụng sáng chế, hoặc các đối tượng khác của quyền sở hữu công nghiệp; quyền khai thác tài nguyên thiên nhiên, quyền sử dụng đất; quyền khai thác rừng trồng, vườn cây lâu năm,... Về điểm này cho thấy, quyền hưởng dụng cũng khác với quyền đối với bất động sản liền kề (địa dịch), vì quyền “sử dụng” bất động sản liền kề chỉ áp dụng đối với bất động sản⁴.

Về nội dung này, chúng ta có thể nghiên cứu quy định của BLDS của Pháp và các BLDS trước đây để thấy sự chi tiết về tài sản hưởng dụng trong các văn bản này. Cụ thể, BLDS Pháp đã quy định đối tượng của quyền hưởng dụng tại Điều 581 như sau: *“Quyền hưởng hoa lợi, lợi tức có thể được xác lập đối với bất cứ loại tài sản nào, dù là động sản hay bất động sản”*. Tương tự như vậy, BLDS Trung kỳ năm 1936 cũng quy định *“Quyền hưởng dụng có thể đặt trên tất cả các hạng động sản⁵ và bất động sản⁶”* tại Điều 576⁷. Còn đối với BLDS Sài Gòn năm 1972 lại không đề cập chính thức đến đối tượng của quyền hưởng dụng là gì, đồng nghĩa với việc không chỉ ra loại tài sản nào được phép áp dụng chế định quyền hưởng dụng, mặc dù trong các Điều luật trong phần quyền lợi của người dụng ích, văn bản này có đề cập đến cách hành xử quyền như thế nào lên một số loại tài sản cụ thể như hầm mỏ, cây cối, tài sản tiêu hao,... tại Điều 422, 424, 427, 428. Đồng thời, trong phần nghĩa vụ của người dụng ích cũng đề cập về một đối tượng được phép thực hiện quyền dụng ích là các con vật như sau: *“Người dụng ích một con vật không phải thay thế hay hoàn lại giá tiền con vật nếu con vật bị chết không phải vì lỗi của người ấy, nhưng sở hữu chủ có quyền lấy lại súc vật. Trong trường hợp cả một đàn súc vật bị chết cũng vậy. Nếu đàn súc vật chỉ chết có một phần, những con nào sinh thêm về sau sẽ đem thay thế những con bị chết⁸”*.

Việc xác định đối tượng nào có thể chịu sự tác động của quyền hưởng dụng lên đó là rất quan trọng, điều này sẽ giúp chủ sở hữu có thể hình dung được loại tài sản nào có thể cho hưởng dụng

và người đó sẽ nhận lại những gì sau khi đã cho người khác hưởng dụng tài sản của mình, hoặc khi có thỏa thuận hay lập di chúc để cấp quyền hưởng dụng sẽ không rơi vào trường hợp ý chí đó bị vô hiệu do đối tượng quyền hưởng dụng không phù hợp với quy định pháp luật.

3. Bất cập và giải pháp hoàn thiện cơ chế thực hiện quyền trên các đối tượng của quyền hưởng dụng

Từ các nội dung được trình bày ở trên, có thể thấy được BLDS 2015 hiện nay không quy định cụ thể về đối tượng của quyền hưởng dụng, điều này dẫn tới những khó khăn nhất định trong việc áp dụng các quy định quyền hưởng dụng trên thực tế. Tuy nhiên, với cụm từ tài sản được nhắc đi nhắc lại trong các quy định về quyền hưởng dụng, tạm thời có thể hiểu bất kỳ loại tài sản nào kể cả bất động sản hay động sản, tài sản tiêu hao hay tài sản không tiêu hao đều có thể trở thành đối tượng của quyền hưởng dụng. Đó có thể là những đối tượng hữu hình nhưng cũng có thể là những quyền vô hình, như món nợ, quyền tác giả, sản nghiệp thương mại,... Đó cũng có thể mang trên một quyền hưởng dụng khác hoặc một tài sản mà người tạo thành chỉ có quyền hư hữu. Tuy nhiên, quyền hưởng dụng là một vật quyền đặc biệt khác với quyền sở hữu, do đó có những loại tài sản khi hưởng dụng phải có quy chế riêng. Chính vì vậy, tác giả đề xuất cách thức thực hiện quyền trên các loại tài sản được hưởng dụng như sau:

- Tài sản tiêu hao. Nếu tài sản là đối tượng của quyền hưởng dụng là tài sản tiêu hao, thì người hưởng dụng trở thành chủ sở hữu của tài sản đó. Tuy nhiên, quyền hưởng dụng có thời hạn, do đó khi quyền hưởng dụng chấm dứt vào lúc mãn hạn người hưởng dụng phải trả lại tài sản cho chủ sở hữu. Nếu tài sản bị hưởng dụng là tài sản tiêu hao khó có thể trả lại đúng vật đó, vì vậy logic của vấn đề là người hưởng dụng trả lại giá trị tương ứng của tài sản hoặc trả lại tài sản khác cùng số lượng, chất lượng. Người hưởng dụng là chủ sở hữu tài sản tiêu hao là đối tượng của quyền hưởng dụng,

nên có thể tiêu dùng, chuyển nhượng tài sản đó hoặc dùng tài sản đó để bảo đảm thực hiện nghĩa vụ dân sự.

- Tài sản không tiêu hao. Nếu tài sản là đối tượng của quyền hưởng dụng là tài sản không tiêu hao, người hưởng dụng phải thụ hưởng tài sản đó như một người quản lý tận tâm và trao trả tài sản đó khi chấm dứt quyền hưởng dụng. Vì quyền hưởng dụng bao gồm việc sử dụng và hưởng hoa lợi, nên sự xuống cấp của tài sản khó tránh khỏi. Do đó, người hưởng dụng phải trao trả tài sản cho chủ sở hữu trong tình trạng tốt nhất có thể sau khi đã hưởng dụng nó. Nên việc buộc người hưởng dụng vào nghĩa vụ của một người quản lý tận tâm để duy trì tài sản trong tình trạng đó là cần thiết cho lợi ích của chủ sở hữu và không gây lãng phí cho xã hội.

- Tài sản hưởng dụng là cây cối. Quyền hưởng dụng cho phép người hưởng dụng thu lượm các hoa lợi, mà có thể lấy định kỳ ở cây cối do tự nhiên hay do sự chăm nom như quả, lá, vỏ cây, nhựa cây tùy theo phong tục địa phương của người sở hữu chủ; còn việc chặt cây cối thì tùy thuộc vào phong tục địa phương hay do sự thỏa thuận của các bên. Nếu là cây nhỏ thì chặt đi mọc lại nhanh chóng, người hưởng dụng có quyền chặt theo luật lệ của chủ sở hữu hoặc địa phương; trường hợp mưa gió làm gãy đổ cây nhỏ người hưởng dụng sẽ được hưởng. Ngược lại, nếu là cây lâu năm để lấy gỗ làm cột nhà, bàn ghế thì phân biệt như sau: trước khi khai mở quyền hưởng dụng, người chủ sở hữu đã tổ chức đốn cây từng phần và luân chuẩn để cho cây cối có thời gian mọc lên mà rừng cây vẫn phong phú, cây cối có tính chất hoa lợi và người hưởng dụng có thể thụ hưởng nhưng phải theo sự tổ chức ấy. Nếu không có tổ chức gì, cây đại thụ được coi là nguyên chất tài sản và người hưởng dụng không được động vào nhưng được phép dùng cây gãy đổ do sự kiện bất khả kháng để làm việc sửa chữa mà người hưởng dụng phải làm đối với tài sản và phải báo trước cho chủ sở hữu. Nếu là cây ăn quả, đối với những cây sinh

quả chết đi hoặc bị rủi ro mà gãy đổ đều thuộc người hưởng dụng với điều kiện trồng cây khác thế vào, không phải để cây cũ thuộc quyền chủ sở hữu.

- Tài sản hưởng dụng là hầm mỏ. Về hầm mỏ, hiển nhiên các hoa lợi chỉ có thể có được bằng cách lấy vật liệu kim khí, quặng đá,... ở hầm mỏ ra và làm cho bản chất hầm mỏ bị hao mòn. Vì vậy, nếu hầm mỏ đã được khai thác rồi mới phát sinh hiệu lực của quyền hưởng dụng, người hưởng dụng mới được hưởng hoa lợi về hầm mỏ này bằng cách thu các lợi tức do sự khai thác hay sử dụng các chất lấy ở hầm mỏ ra hoặc thu tiền hoa hồng mà người khai thác đã cho⁹.

- Quyền hưởng dụng trên một toàn bộ tài sản (toàn ngạch). Quyền hưởng dụng có thể có đối tượng không chỉ là một hai tài sản xác định, mà có thể toàn bộ hoặc một phần sản nghiệp. Đó là trong phạm vi thừa kế pháp lí hoặc theo di chúc mà người ta gặp loại quyền hưởng dụng này. Về phần tiêu sản, tính đặc biệt của quyền hưởng dụng toàn bộ hoặc với tư cách toàn bộ ở chỗ sự đóng góp thuộc về người hưởng dụng, trường hợp này khác với người dụng ích với tư cách cá nhân.

- Hưởng dụng đối với sản nghiệp thương mại. Sản nghiệp thương mại bao gồm nhiều yếu tố như những nguyên vật liệu, hàng hóa, vật chất là những thứ hữu hình và những cái khác như tên thương mại, lượng khách hàng, nhãn hiệu, bằng sáng chế, quyền được thuê nhà là những thứ vô hình. Người có quyền hưởng dụng không thể định đoạt sản nghiệp, thực thể pháp lí tạo thành sản nghiệp thương mại sẽ quay trở lại chủ sở hữu sau khi hết hạn của quyền hưởng dụng¹⁰. Nếu tài sản hưởng dụng là hàng hóa luân chuyển trong kinh doanh khi hết thời hạn hưởng dụng người hưởng dụng phải hoàn trả lại tài sản tương ứng cho chủ sở hữu. Về nguyên tắc, người hưởng dụng phải tiếp tục khai thác sản nghiệp, bởi chính họ với tư cách thương nhân theo quy hoặc bởi người khác, bằng cách đưa sản nghiệp này chuyển thành thuê - quản lí.

- Hưởng dụng đối với súc vật. Người hưởng hoa lợi, lợi tức từ một súc vật sẽ không phải đền súc vật khác, cũng không phải hoàn trả số tiền tương đương nếu súc vật đó bị chết không phải do lỗi của mình¹. Người hưởng hoa lợi, lợi tức từ đàn súc vật chỉ phải hoàn trả cho chủ sở hữu số lượng da của đàn súc vật đó hoặc giá trị số da đó ước tính vào thời điểm hoàn trả, nếu cả đàn súc vật chết do sự kiện ngẫu nhiên hoặc do bệnh tật và người hưởng hoa lợi, lợi tức không có lỗi. Nếu đàn súc vật chỉ chết một số con, người hưởng hoa lợi, lợi tức phải thay thế số con bị chết trong phạm vi số súc vật sinh ra về sau².

- Quyền hưởng dụng đối với quyền vô hình. Là quyền hưởng dụng những trái vụ, cổ phần, phần vốn góp. Đối với loại tài sản hưởng dụng này, dự thảo BLDS 2015 có đề cập những quy chế áp dụng cho nó nhưng BLDS 2015 chính thức thì không còn điều chỉnh nữa nhưng về mặt lý luận đây vẫn là loại tài sản có thể hưởng dụng và thực tiễn đã dùng cơ chế quyền hưởng dụng bất kể bản chất của những quyền lợi là đối tượng của nó. Bản chất của quyền hưởng dụng các quyền vô hình rất khác nhau, sự thay đổi của chế độ quyền hưởng dụng đối với loại vật này nêu lên những giải pháp đặc thù cho những giả thuyết khác nhau. Việc

nghiên cứu những trường hợp thường nhất chỉ có thể được tiến hành bởi việc dẫn chiếu và so sánh với chế độ quyền hưởng dụng các vật. Việc hưởng dụng cổ phần, phần vốn góp được biểu hiện là người hưởng dụng có quyền thu các khoản lợi tức gắn liền với cổ phần, phần vốn góp vào công ty; chủ sở hữu cổ phần, phần vốn góp vào công ty có quyền thu lại các tài sản tương ứng với giá trị của cổ phần, phần vốn góp vào công ty trong trường hợp giải thể và thanh toán công ty. Trường hợp quyền hưởng dụng chấm dứt mà việc chia cổ tức hoặc lợi tức gắn với phần vốn góp vẫn chưa được thực hiện, người hưởng dụng được sở hữu phần cổ tức, lợi tức tương ứng với số ngày hưởng cổ tức, lợi tức trong khoảng thời gian giữa hai kỳ phân phối cổ tức, lợi tức gần nhất.

Tóm lại, chúng ta phải nhìn nhận rằng quyền hưởng dụng là một quyền năng đặc biệt, khi phát sinh vấn đề hoàn trả tài sản, vì vậy sẽ có những loại tài sản cần có quy chế hưởng dụng riêng để đảm bảo cho việc kiện toàn quy định về hoàn trả tài sản hưởng dụng. Do đó, về vấn đề đối tượng của quyền hưởng dụng cần có những quy định hướng dẫn cụ thể về những tài sản được hưởng dụng và cách thức hưởng dụng đối với những tài sản đó ■

TÀI LIỆU TRÍCH DẪN:

¹ Xem Điều 581 BLDS Pháp: “Quyền hưởng hoa lợi, lợi tức có thể được xác lập đối với bất cứ loại tài sản nào, dù là động sản hay bất động sản”.

² Xem Điều 587 và Điều 589 BLDS Pháp.

³ Xem Điều 584 và Điều 586 Hoàng Việt Trung kỳ Hộ luật năm 1936.

⁴ Lê Minh Hùng, Phạm Thị Hạnh (2016). Quyền hưởng dụng theo quy định của BLDS năm 2015. Hội thảo Những điểm mới của BLDS năm 2015, do Trường Đại học Luật TP. Hồ Chí Minh tổ chức ngày 31/3/2016.

⁵ Xem thêm tại Điều 465 - 469 Hoàng Việt Trung kỳ Hộ luật năm 1936.

⁶ Xem thêm tại Điều 461 - 464 Hoàng Việt Trung kỳ Hộ luật năm 1936.

⁷ Tham khảo tại Hoàng Việt Trung kỳ Hộ luật, Sở tài liệu Quốc hội, năm 1957, tr. 126.

⁸ Điều 437 Bộ luật Dân sự Sài Gòn năm 1972.

⁹Nghiêm Xuân Việt (1974). *Dân luật phần tài sản*. Luật Khoa Đại học đường Sài Gòn, tr. 185 - 186.

¹⁰F. Terré, P. Simler (2014). *Droit civil: les biens*, 9e, Dalloz, p. 706 - 707.

¹¹Điều 615 BLDS Pháp.

¹²Điều 616 BLDS Pháp (Luật số 60 ngày 17/5/1960).

TÀI LIỆU THAM KHẢO:

1. Quốc hội Pháp (1804), *Bộ luật Dân sự Pháp năm 1804*.
2. Hoàng Việt Trung (1936), *Kỳ hộ luật năm 1936*.
3. Lê Minh Hùng, Phạm Thị Hạnh (2016). *Quyền hưởng dụng theo quy định của BLDS năm 2015*. Hội thảo Những điểm mới của BLDS năm 2015. Trường Đại học Luật TP. Hồ Chí Minh tổ chức ngày 31/3/2016.
4. NghiêM Xuân Việt (1974). *Dân luật phần tài sản*. Luật Khoa Đại học đường Sài Gòn.
5. F. Terré, P. Simler (2014). *Droit civil: les biens*, 9e, Dalloz.

Ngày nhận bài: 6/7/2021

Ngày phản biện đánh giá và sửa chữa: 6/8/2021

Ngày chấp nhận đăng bài: 16/8/2021

Thông tin tác giả:

TRẦN THỊ CẨM NHUNG

Giảng viên Khoa Luật - Trường Đại học Cần Thơ

**DISCUSSING THE OBJECT OF USUFRUCT
UNDER VIETNAM'S CIVIL LAW**

● **TRAN THI CAM NHUNG**

Lecturer, Faculty of Law

Can Tho University

ABSTRACT:

This paper analyses the theoretical issues and clarifies the legal issues about the object of usufruct. Based on the paper's findings, some recommendations are made to strengthen the enforcement of regulations on usufruct.

Keywords: usufruct, property, civil law.